

Tankikadu

Kõigest ülalkirjutatust järeldub, et Edelarinde 16-st tankidiviisist ja 8-st motoriseeritud diviisist võtsid sõja esimesel neljal päeval aktiivsest lahingutegevusest osa vaid kaks tanki-(10. ja 19.) ja kaks motoriseeritud (215. ja 131.) diviisi.

See, et suurem osa rinde tankijõududest ei olnud sõja esimestel päevadel lahingutega seotud, ei olekski olnud suur pahe – kui seda pausi oleks kasutatud väeosade täielikuks mobiliseerimiseks, isikkoosseisu ja materjalosaga täiendamiseks.

Kui oleks... Nüüd lõpuks jõuame me ühe 1941. aasta juuni peamise „saladuse“ juurde. Loomulikult ei käi jutt sellest, miks Stalin „magas sõja maha“, vaid hoopis sellest, et nii nõukogude lennu- kui ka tankiväeosi haaras saladuslik sõjatehnika „mittearvestuslik kadu“.

Nagu uni või hommikune udu haihtus võimas **4.MK**, mis ei astunudki lahingusse vastase peajõududega. Kui korpuse jäänused jõudsid 12. juulil 1941.a. põgenedes Dnepri idakaldale, siis selgus, et rivis oli 101-st KV tankist vaid 6, 313-st T-34 tankist oli alles ainult 39, 565-st kergetankist jõudis Prilukisse kõigest 23 BT tanki.

Loomulikult, mingi osa kergeid tanke võidi kaotada Lvovi tänavalahingutes. Kindlasti kanti kaotusi ka kokkupõrgetes saksa jalaväega 23-26. juunil Nemirov-Javorovi rajoonis. Olemasolevad dokumendid ja muud materjalid lubavad oletada, et mõnikümme 4.MK tanki osalesid komdiv Sokolovi grupi koosseisus lahingutes Berditševi juures (7-15. juuli). Kuid kõik need täpsustused ei seleta kuidagi **ühendasaja tanki** saladuslikku kadumist. Kusjuures suurem osa sellest kaost toimus juba sõja esimese 5-10 päeva jooksul. Näiteks oli 32.TD 63.tankipolgu 150-st tankist 3. juulil alles vaid 32 lahingukorras tanki.

Võib arvata, et üks ringkonna paremaid tankidiviise oli 4.MK koosseisus olev 8.tankidiviis. Selline oletus põhineb juba sellel, kuidas see diviis relvastatud oli: 50 KV, 140 T-34, 68 kolmetornilist T-28, 31 BT-7 ja 36 T-26 tanki. Uusimaid tanke oli 8.TD-s rohkem kui Põhja- ja Looderinde neljas mehkorpuses kokku.

Aga nii kirjeldab N.K.Popel 8.TD komandöri:

„...vaatan teda ja imetlen – millegagi pole loodus tema suhtes kokku hoidnud: ei ilu, ei mõistuse, ei vahvuse, ei võluvuse suhtes... Punaarmeeelased räägivad legende tema kanglastegudest Hispaanias ja Soomes. Fotšenko on juba neli ordenit... Komandörid püüavad lennult iga tema sõna. Ülemused seavad teda nõupidamistel teistele eeskujuks. Ja see pole odav kuulsus. Fotšenko on andunud armeeteenistusele...“

Nüüd jääb meil ainult üle avada 15.MK aruanne ja lugeda, missuguses koosseisus saabus see eeskujulik diviis vasturünnaku lähtepiirkonda Berestetško juures:

„...15.MK tugevdamiseks antud 8.TD-i koosseisus oli ainult koondtankipolk 65 tankiga...“

65 tanki 325-st. Ja seejuures see diviis praktiliselt ei osalenud 4.MK koosseisus olles suurtes lahingutes. Sellest, kuhu siis kadusid neli tanki igast viiest 8.TD koosseisus olnud tankist, ajalugu vaikib...

Nagu me juba märkisime, ei osalenud ka **22.MK** 41.tankidiviis sõja esimesel nädalal lahingutes, kuid sellest hoolimata oli 415 tankist (31 KV, 384 T-26) 29. juuniks järel kõigest 106 T-26 tanki ja 16 KV-d. Seitsme päevaga oli jäljetult kadunud 293 tanki! Ülalpool me juba kirjutasime, et 19.TD 163-st tankist jõudis Voinitsõ lahingukohani kõigest 45 tanki. Jäljetult kadus sellesama 22.MK 215.MD tankipolk.

Täpseid andmeid **8.MK** mittelahinguliste kaotuste suurusest autoril ei ole. Olemasolevad allikad annavad väga erinevaid hinnanguid. Näiteks on tuntud rinnete mehkorpuste tegevuse ülevaates, mille koostas Punaarmee auto-tankivägede peavalitsus juba pärast mehkorpuste laialisaatmist, kirjas, et 8.MK „*jättis marsside ajal teedele kuni 50 % olemasolevast materjalosast*“.

8.MK komandör Rjabõšev kirjutab oma memuaarides, et „*kuni 500 km pikkuste marsside ajal... kaotas korpus peaaegu pooled vananenud konstruksiooniga tankidest*“, mis juba ei klapi kokku eelmise väitega. Edasi toob Rjabõšev andmed kaotatud ja rivis olevate tankide kohta, mis lubavad teha järelduse, et isegi pärast pealetungi esimese päeva (26. juuni) lahinguid ja kaotusi, oli korpuses ikkagi veel rivis üle kuuesaja tanki (sealhulgas 110 KV ja T-34), mis moodustab mitte poole, vaid kaks kolmandikku korpuse esialgsest koosseisust.

Ja lõpuks on ka N.K.Popeli memuaarides kirjas, et 25. juunil, Brodõ juures asuvasse rünnaku lähtepiirkonda koondudes, oli korpuses alles umbes seitsesada tanki.

Konkreetsed ettekujutused sellest, kuidas see „tankikadu“ toimus, annab internetilehel „Punaarmee mehkorpused“ avaldatud **unikaalne dokument**. See on 8.MK 34.TD-i koosseisu kuulunud raskete viietorniste T-35 tankide täielik nimekiri, kus on ära toodud nende rivist väljalangemise aeg, koht ja põhjus.

Meenutame lugejale, et need tankid (mis olid 1941. aasta suveks vaieldamatult vananenud) kujutasid endast väga võimsa relvastuse ja nõrga kuulivastase soomuse kombinatsiooni. Iga saksa tankitõrjekahur

läbistas garanteeritult selle kolme meetri kõrguse koletise küljesoomuse. Tundub, et lahingulised kaotused oleksid pidanud seda tüüpi tankide seas olema eriti suured. Aga tegelikkuses on **ainult kuuel tankil 47-st (13 %)** kaotuse põhjusena näidatud „purustatud lahingus 30. juunil“ (see oli 8.MK viimane lahing Dubno juures, millest me räägime pikemalt veidi hiljem). Kuhu siis kõik ülejäänud jäid?

Üks tank oli „teadmata kadunud“, kaks tükki jäid soosse kinni, kaks kukkusid sillalt jökke. Ülejäänud 36 tanki (77 %) kaotati igasuguste tehniliste rikete tõttu. Näiteks jäeti tank Nr. 715/62 ekipaži poolt Lvovi maha „ventilaatori ajami rikke“ tõttu, kusjuures dokumendis on ajaks märgitud 29. juuni s.o viis päeva pärast seda, kui 34.TD lahkus sellest rajoonist ja suundus Brodõ poole. Tank Nr.234/42 jäeti maha Lvovi põhjapoolsesse äärelinna „siduri läbipõlemise tõttu“ ja sündis see (dokumendi väitel) 3. juulil s.o neli päeva pärast seda, kui sakslased olid Lvovi hõivanud!

Üldse ei taha selles dokumendis „ajalugu“ ja „geograafia“ kuidagi klappida. Vähemalt 12 tanki puhul on selle kaotamise kohaks näidatud piirkonnad, kust tankidiviis lahkus juba mitu päeva varem. Peamiseks tehniliseks rikkeks, mis põhjustas 22 tanki mahajätmise, on näidatud käigukasti ja transmissiooni rikked („siduri läbipõlemine“), mis ühtmoodi võib juhtuda nii tehnika kulumise kui ka tankijuhi halva töö tõttu (kogemata või meelega).

Kaks viimast tanki läksid rikki 9. juulil Volotšinski rajoonis (50 km Ternopolist idas) ja sellega olidki T-35 „lahinguteed“ igaveseks lõppenud.

Teistest paremini on dokumenteeritud **15.MK** häving – meie käsutuses on kolm lahingutegevuse aruannet (nii korpuse kohta tervikuna kui ka kummagi tema koosseisus olnud tankidiviisi kohta).

Nendest dokumentidest saame me teada, et 10.TD-s oli 22. juuni hommikul **363 tanki**. Neist oli tehniliselt korras ja asusid marsile 318 tanki ehk 88 % üldarvust. Sulgudes märgime, et see on tolle aja tehnika kohta vägagi korralik näitaja. Näiteks oli Wehrmachtis 1. juuni 1941.a seisuga lahingukorras tanke 92 % tankide üldarvust.

Lahingus Radehhovi juures (23. juunil) ja ka teistes aruandes märgitud 24-26. juunil 1941. aastal toimunud lahingutes kaotas diviis 53 tanki. Küsimus esimese klassi õpilasele - kui palju oleks pidanud tanke diviisis alles olema?

Polkovnik Jermolajevi (kes asendas korpuse juhtimisel põrutada saanud kindral Karpezot) poolt alla kirjutatud 15.MK lahingutegevuse aruandest võime lugeda: „...26.6.41.a päeva lõpuks oli korpuse väeosades: 10.tankidiviisis: KV – 10 tk, T-34 – 5 tk, T-28 – 4 tk, BT-7 – 20 tk...“ Tervest diviisist oli järel **ainult 39 tanki (???)**

Tunnistan, et kui ma seda teksti esimest korda lugesin, siis ma eriti ei üllatunudki – trükiviga, juhtub... Kuid ei, edasi tuuakse aruandes ka tankide üldarv terves korpuses. Kõik klappib, ei mingeid trükivigu: 10.TD oli veel enne peamisi sündmusi muutunud kõvasti pihtasaanud tankipataljoniks.

Väga üksikasjalik 10.TD aruanne lubab need „mittearvestuslikud kaod“ konkretiseerida:

- KV: oli 63, kaotati lahingus - 13, jääk - 10, „teadmata kadunud“ - 40
- T-34: oli 37, kaotati lahingus - 6, jääk - 5, „teadmata kadunud“ - 26
- T-28: oli 44, kaotati lahingus - 0, jääk - 4, „teadmata kadunud“ - 40
- BT-7: oli 147, kaotati lahingus - 32, jääk - 20, „teadmata kadunud“ - 95
- T-26: oli 27, kaotati lahingus - 0, jääk - 0, „teadmata kadunud“ - 27

Väike täpsustus: 22. juuni õhtul kaotati lahingus Radehhovi juures veel kaks tanki, mille tüüpi ei ole dokumentides täpsustatud.

Kokkuvõtteks: **viie päevaga kadus teadmata kuhu 228 tanki** (sealhulgas 40 KV ja 26 T-34), mis olid enne lahingute algust **täiesti korras** (see on väga oluline täpsustus).

Siinkohal peab autor vajalikuks katkestada Edelarinde mehkorpuste „tankikao“ kirjelduse ja esitada lugejale ühe selgituse.

Iga üksiku tankikomandöri, polgukomandöri või diviisikomandöri isikliku vastutuse suuruse iga maha jäetud tanki eest peab selgitama sõjatribunal. Selle raamatu autor ei ole sõjaväeprokurör, tal ei ole sõjaväeprokuröri volitusi ja ta ei pretendeerigi sellele rollile. Kuid ükski kohusetundlik sõjaajaloolane ei tohi ignoreerida ja seda enam lugejate eest varjata tegelikkuses asetleidnud **massilist nähtust**. Kui kolm neljandikku (täpsemalt 72 %) 22. juunil lahingukorras olnud 10.tankidiviisi tankidest kaovad viie päevaga teadmata kuhu, siis tähendab see ainult seda, et tegelikkuses **ei olnud olemas** mingit tankidiviisi! Oli relvastatud inimeste juhitamatu mass, mis kiiremas korras muutus relvastamata inimeste massiks ja seejärel nukralt tolmustel teedel liikuvateks pikkadeks vangikolonnideks.

Umbusklik lugeja arvab tõenäoliselt, et me oleme spetsiaalselt „välja kaevanud“ kõige viletsama diviisi ja nüüd „spekuleerime üksikutel puudustel“. Kahjuks mitte. 10.TD oli üks paremaid – vähemalt oli ta ainus tankidiviis, mille edukat tegutsemist Lääne-Ukrainas toimunud tankilahingus mainisid kiitvalt klassikalise

12-kõitlise „Teise Maailmasõja ajaloo“ autorid: „...Radehhovi juures toimunud lahingus paistsid silma 10.TD-i võitlejad... Paljusid võitlejaid, komandöre ja poliitöötajaid autasustati ordenite ja medalitega...“

Alguses olid 15.MK 37.TD mittelahingulised kaotused palju väiksemad, ehkki ka tema kihutas nagu 10.tankidiviisi kolm päeva Radehhovi ümbruses metsas ringi. 37.tankidiviisi koosseisus oli enne sõda 316 tanki, retkele läksid neist 285 masinat (90 %). Neist oli 26. juuni õhtuks rivis 211 tanki (26 T-34, 177 BT-7, 8 T-26).

Kuid kahjuks peame etteruttavalt ütleva, et ka 37.TD tabas kiiresti sama saatus: juba 8. juuliks oli 211-st tankist rivisse jäänud 14 tanki (2 T-34 ja 12 BT-7) – ning seejuures tuleb mees pidada, et 37.TD komandöri ettekande järgi kaotas 37.TD 28. juuni lahingus (see oli ka selle diviisi ainuke lahing) mitte üle 20 tanki.

Mis see siis oli?

Ma armastan nõukogude „ajaloolasi“ nende meelekindluse ja leidlikkuse eest. Me ei jõudnud veel küsimustki esitada, kui neil oli juba vastus valmis: „...nõukogude tankid ei olnud töökindlad, nad olid primitiivsed, kulunud, lõppenud motoressursiga, ühesõnaga – teraskirstud“.

Selline „selgitus“ paistab tõenäolisena ehk nüüdisaegsele „venemaalasele“, kes on harjunud sellega, et isegi stepslid ja juhtmed ostab Venemaa „kõrgeltarenenud“ Malaisiast või Singapurist. Kuid mitte alati polnud me selline mahajäänud „küla“, mitte alati...

1933. aasta mais külastas grupp saksa ohvitseri kindral Bokkelbergi juhtimisel (Punaarmee ja Reihswehri pikaajalise koostöö raames) mitmeid nõukogude tööstusettevõtteid. Nagu meil kombeks on, fikseeriti iga nende omavahelises vestluses lausunud sõna ja ka nende koostatud ettekanded kopeeriti. Selle tulemusena saadi teada, millist muljet avaldas sakslastele kõik Nõukogude Venemaal nähtu:

„...lennukitehas Nr.1 (endine Duke) – suurepäraselt sisustatud tehas... Bobrikas asuv keemiakombinaat – ülilmoodne ettevõtte... Aleksandrovskis asuv lennukimootorite tehas – kaasaegne tehas, hea juhtkond... üldine järeldus: kõik hiljuti ehitatud tööstusettevõtted jätavad väga hea mulje... koostöö nõukogude sõjatööstusega on sõjalis-tehnilistel kaalutlustel äärmiselt soovitatav...“

Harkovi traktoritehase külastamise ajal ütles „tootmismahust, tsehhide tohutu suurtest territooriumidest ja uusimatest ameerika seadmetest vapustatud“ Bokkelberg sõna-sõnalt järgmist: „Ma soovin, et mul oleks selline magnet, mis võimaldaks mul kogu selle tehase ühe hoobiga Saksamaale tõmmata“.

Ei leia dokumentaalset kinnitust ka muinasjutud meie lahingutehnika äärmisest kulumusest enne sõda. Vastupidi, sõjatoodangu tohutud mahud lubasid tankiparki väga operatiivselt uuendada.

Avame „Ettekanne 10.tankidiviisi lahingutegevuse kohta võitluses saksa fašismiga“ ja loeme:

„...KV ja T-34 tankid olid eranditult uued ja olid lahingutegevuse alguseks töötanud kõigest 10 mototundi (olid läbinud sissesõidu)...

T-28 tankidel oli keskmine käiguvaru kuni 75 mototundi.

BT-7 tankidel oli keskmine käiguvaru 40 kuni 100 mototundi...

T-26 tankidel olid suuremas osas heas tehnilises seisukorras ja olid keskmiselt töötanud 75 mototundi“ (plaanipärase remondini ettenähtud 150-st mototunnist).

Teiste sõnadega öeldes oli isegi kõige kulunumatel 10.TD tankidel käiguvaru 40 mototundi, mis oleks BT jaoks vägagi tagasihoidlikul marsikiirusel 20 km/h lubanud läbida 800 km pikkuse vahemaa. Sellise motoressursiga oleksid nad saanud sõita Brodõst Ljublinini ja tagasi. Kaks korda.

Avame viimase sõjaelse „Aruanne lahingumasinade arvukuse ja tehnilise seisukorra kohta 1. juuni 1941.a seisuga“ ja loeme, et Kiievi ESRK 5465-st tankist olid täiesti uued 1124 tanki, veel 3664 tanki (67 %) loeti „täiesti korrasolevateks ja kasutamiskõlblikeks“ ja ainult 677 tanki (12 %) vajasisid keskmist või kapitaalremonti.

Vähe sellest, samas 10.TD lahingutegevuse aruandest võime lugeda, et:

„...diviisi võitlejad ja komandörid räägivad meie tankidest kui väga töökindlatest ja usaldusväärsetest masinatest“.

Võitlejad ja komandörid muidugi liialdasid. Nõukogude tankide valmistamise kvaliteet oli veel kaugel ideaalist. Ameerika insenerid Aberdeeni katsepolügoonil, kes katsetasid 1942. aasta lõpus meie tanke KV ja T-34, märkisid nende üldtuntud väärtusi: „...tanki T-34 korpuse kuju on teadolevatest tankidest parim... tankikahur F-34 on väga hea, lihtne, töökindel ja lihtne kasutada... sihik on parim maailmas, see pole võrreldav ühegi Ameerikas olemasoleva või konstrueeritava... diiselmootor on hea ja kerge... mõlemad tankid ületavad tõuse paremini kui ükskõik milline ameerika tank... raadiosaatjad on kompaktsed ja nende asukoht tankis on väga õnnestunud...“, kuid seejuures olid nad väga skeptilised nende imetankide valmistamiskvaliteedi suhtes:

„...torni pöörämismootor sädeleb hirmsasti, mille tagajärjel põlevad läbi pööramiskiiruse regulaatori takistid, murduvad hammasrataste hambad... Roomikulülide sõrmed on väga halvasti karastatud ja on tehtud väga halvast terasest, seetõttu kuluvad need väga kiiresti ja roomik rebeneb sageli... õhupuhastaja ei puhasta üldse mootoris sattuvat õhku, silindritesse sattuv tolm kulutab need kiiresti läbi... käigukasti hammasrataste keemiline analüüs näitas, et nende termiline töötlus on olnud väga halb ja ei vasta mingitele ameerika samasuguste mehhanismide standarditele... väga halb mehhaaniline töötlus ja viletsad terasesordid...“

Loomulikult oleksid ameerika inseneride kriitilised märkused olnud palju veenvamad, kui ameerika tankid (aga ainuüksi „Shermaneid M4A2“ tarniti lendliisi raames Nõukogude Liitu üle 4000 tk) oleksid olnud nõukogude tankistide poolt palavalt armastatud. On vaja meeles pidada ka seda, et ameeriklased uurisid T-34 sõjaaegse väljalaske versiooni (see aga tähendas vähekvallifitseeritud naiste ja alaealiste tööjõudu, teravat legeritud terasesortide puudust, tuhandeid „ratsettepanekuid“, mis olid suunatud tootmise maksimaalsele lihtsustamisele ja toodangu suurendamisele).

Kuid kõige tähtsam polnud selles. Peamine on see, et **ei enne 1941. aasta suve ega ka hiljem ei märgitud kusagil sellist nõukogude tankide massilist „kadumist“.**

Esimeseks BT tankide lahingulise kasutamise episoodiks oli Hispaania sõda. Näiteks 1937. aastal sooritasid Aragoni rindele suunduvad BT-d 500-kilomeetrise rännaku maanteel (ratasatel, kuna maastik ja ilmaolud lubasid seda) ilma eriliste rikeeta. Poolteist aastat hiljem, 1939. aasta suvel, sooritasid 6.tanki-brigaadi BT-d 800-kilomeetrise marsi Halhin-Golile, seekord roomikutel ja samuti peaaegu ilma rikeeta.

1945. aasta augustis osalesid 1. ja 2.Kaug-Ida rinde BT tankid nn „Mandžuuria strateegilises operatsioonis“. Siis tuli tankibrigaadidel läbida 800 km üle Suur-Hingaani mäeaheliku – ja vanad BT-d (kõige uuemad nendest olid välja lastud viis aastat tagasi) pidasid vastu ka sellele katsumusele. Isegi kui oletada, et tankid lihtsalt seisid konserveerituna kõik need viis aastat, ka siis oleks nende tehniline seisukord saanud ainult halveneda: kummist osad oleksid muutunud rabedaks, tihendid jäigaks, korrosioon oleks kontakte „söönud“ jne...

Tanki T-34 ajalugu (nagu seda on kirjeldatud kõigi raamatutes) algas sellest, et 1940.a märtsis läbisid kaks esimest katsetanki **omal käigul 3000 km pikkuse vahemaa** Harkov–Moskva–Minsk–Kiiev–Harkov. Tegid seda kevadise teedelaagnemise ajal, külavaheteedel (salastamise huvides oli maanteede kasutamine ja isegi sildade ületamine päevasel ajal keelatud). Jah, selline marss ei olnud tehnikale kerge – põlesid läbi sidurikettad, avastati käigukasti hammasrataste kulumine, põlesid läbi pidurid. Lõpuks määrati remontidevaheliseks läbisõiduks mitte tehnilises ülesandes ettenähtud 3000 km, vaid kõigest 1000 km.

1943. aasta jaanuarituisus läbisid nõukogude tankibrigaadid „Doni“ pealetungioperatsiooni käigus üle 300 km mööda Doni-taguseid lummetuisanuid steppe ja purustasid saksa armeegrupi „A“ suured jõud, mis olid 1942.a suvel läbi murdnud Mozdoki ja Groznõi naftarajoonideni. 1945. aasta mais läbisid 3. ja 4.Kaardiväe tankiarmee tankid 400 km Berliinist Prahasse. Mägisel-metsasel maa-alal, viie päevaga ja seejuures ilma oluliste tehniliste riketeta.

Legendaarne T-34 läbis kogu sõja, paljudes maailma riikides oli ta relvastuses kuni 60-ndate aastate keskkohani. Ja mitte keegi ei kaevanud kunagi selle üle, et see oleks lagunenu 60 kilomeetri läbimisel (vahemaa Brodöst Radehhovini). Soome armees kasutati mõnda trofee suurtükivõdikut „Komsomolets“ kuni 1961. aastani! Ilma tagavaraosadeta, ilma kasutamisinstruktsioonideta, keset Soome soid ja lumist maastikku. Vähem tähendusrikas pole ka raskete suurtükivõdukite (suurepärase nimega) „Komintern“ kaotuste statistika. Enne sõda toodeti ja anti tööstuse poolt vägedesse 1712 masinat. Sõja esimeste kuude paaniline „ümberbaseerumine“ viis selleni, et 1. septembriks 1941.a oli rivisse jäänud ainult 624 võdikut. Aga seejärel kaotati sõja lõpuni vaid...56 masinat!

Autori arvates on 1941. aasta juunis juhtunud sõjatehnika massilise rivist väljalangemise saladuse lahenduse võtit siiski võimalik leida, kusjuures sellest samast 15.MK 10.TD komandöri aruandest. Loeme:

„...800-st rännakule kaasavõetud ratasmasinast kaotati: 210 masinat lahingutegevuse tõttu, 34 masinat jäi koos juhtidega vaenlase piiramisrõngasse tehniliste rikete ja kütusepuuduse tõttu., 2 masinat hävitati avariiliste autode kogumispunktis... 6 masinat jäi takistustel kinni... 41 masinat jäeti maha väeosa taganemisel tehniliste rikete tõttu...“

„Mis puutuvad siia ratasmasinad?“ – küsib mõni kannatamatu lugeja. Ärme kiirustame. Hakkame arutama, võrdlema ja mõtlema.

Sissejäänud ja rikkiläinud veoautode koguarv **ei ületanud 10 %** üldarvust. Mis ülikindlad ja suure läbivusega autod need siis olid? Vastame – 503 „GAZ-AA“ ja 297 – „ZIS-5“.

Austatud lugeja, kas te teate, mis asi see on – „polutorka“ GAZ-AA? Ei, te ei tea seda. Esisild oli ühe raamiga risti asetseva vedruga, tagasild ripub kahel poolvedrul, kardaanivõll on ilma kardaanita,

karburaator on ilma õhupuhastajata (lihtsalt auk ja kõik, nagu tolmuimeja). Hirmsal 40 km/h kiirusel sai autot sirgel teel hoida ainult sügav rattavagu teekattes. Pärast kahte-kolme sõitu kolhoosiaidast linna elevaatorisse läks „polutorka“ juht sügava rahuldustundega täidetud ülesande pärast autoga remonti: oli vaja pingutada väntvõlli babiitlaagreid, pesta „tolmuimejast“ karburaatorit ja muud sellist.

Ja vaat sellised masinad läbisid peaaegu ilma rikeeta minimaalselt 500 km (aruandes on nimetatud isegi 3000 km) riigipiirist Dneprini – aga peaaegu kõik tankid läksid samal marsruudil rikki või jäid soosse kinni? Kuidas need kaks asja ühildada? Kas tõesti olid armetud „polutorkad“ töökindlamad, parema läbivusega ja paremini õhurünnakute eest kaitstud kui soomustatud roomikmasinad, millest osasid (BT, T-34) võis manööverdusomaduste poolest lugeda maailma parimateks?

„Hakkab jälle pihta – kaevas kuskilt mingi numbrikese välja, klammerdus selle külge ja loob nüüd üksiku fakti põhjal terve teooria“. Niimoodi mõtleb arvatavasti nii mõnigi lugeja. Kriitika on tunnustatud õigeks. Vaatame seepärast ka üldist pilti. Selleks pöördume jälle ametliku allika poole – paljukordselt tsiteeritud Venemaa Kindralstaabi monograafia „Grif sekretnosti snjat“ poole.

Selle töö koostajad on teinud väga põhjalikku tööd. Neljateistkümnel leheküljel on üles loetud relvastuse ja sõjatehnika kaotused sõjaaastate lõikes. Tankid eraldi, suurtükid eraldi, 122 mm haubitsad eraldi 152 mm haubitsatest jne. Kusjuures kaotused pole näidatud ainult absoluutarvudes, vaid ka protsentides „ressursist“ s.o antud perioodi alguses vägedes olnud tehnika ja vahepeal saabunud (sõjatööstusest, lendliisist, remondist) tehnika üldsummast.

Niisiis, 1941. aasta teisel poolaastal on kaotuste protsendid kohutavalt suured. 73 % tanke, 70 % tankitõrjesuurtükke, 60 % haubitsaid, 65 % käsikuulipildujaid, 61 % miinipildujaid... Kuigi tundub, et mis saab miinipildujas katki minna? Toru on toru... Kuid sellel mustal foonil valgatab ereda valguskiirena autode kaotuste arv – ainult 33,3 % 1941. aasta kuue kuu jooksul!

Imede ime! Primitiivsed „polutorkad“ ja ZIS-d osutusid miinipildujast kaks korda töökindlamaks? Vineerkabiinid osutusid tugevamateks tankide soomuskorpustest? Ja ka bensiini jätkus?

Auto pole ju hobune ja seda enam punaarmee lane – kui palju sa talle ka teadlikusele ei rõhu, ilma kütuse ta kohalt liikuma ei hakka...

Vastus on silmnähtav, ehkki ebameeldiv: demoraliseeritud, paanikast haaratud massile on tankid ja suurtükid, kuulipildujad-miinipildujad ainult koormaks. Vähe sellest, et tankid roomavad aeglaselt – juba oma kohalolekuga sunnivad nad sõdima. Vaat sellepärast kiirustatigi neist lahti saama. Aga veoautot – isegi kõige nõrgemat ja viletsamat – hoiti. Sest see sobis palju paremini selleks, et sellega tagalasse „ümberbaseeruda“ ja ka viigipuu endaga kaasa rabada. Just selles, „inimlikus faktoris“, aga mitte „hammasrataste hammaste halvas karastamises“ näeb autor 1941. aasta suvel juhtunud Punaarmee massilise „tankikao“ peamist põhjust.